

САМОПРОЦЕНА УСКЛАЂЕНОСТИ УЛОГА ЖЕНА У ВОЈНОЈ ПРОФЕСИЈИ

Инес Миладиновић
Генералштаб Војске Србије, Копнена Војска

Актуелна тема данашњег друштва свакако је положај жена на социјалној лествици. Равноправност полова једно је од начела модерне демократије, а најбољу слику такве демократије представља статус жена у свим структурама друштвене заједнице, нарочито у оружаним снагама.

Када говоримо о демократији и војсци у Србији, може се рећи да је највећи и најодлучнији искорак ка вишим стандардима родне равноправности у сектору безбедности учињен интензивирањем пријема жена у професионалну војну службу (повећањем њихове процентуалне заступљености у укупном саставу Војске и проширивањем подручја њиховог радног ангажовања) и почетком школовања девојака на Војној академији. На овај начин се настоји да се избегне феномен „стакленог плафона“ који се односи на невидљиве баријере које спречавају напредовање жена у организацијама и заустављају их на одређеном нивоу.

Циљ овог истраживања односи се на самопроцену усклађивања многобројних улога које жене имају, а запослене су у Војсци Србије и обављају све оне послове који се сматрају мушким занимањем.

Кључне речи: *демократија, жене, милитаризам, родна равноправност*

„Уколико је жена довољно амбициозна, одлучна и надарена – практично неће бити ствари коју не може да уради“

Хелен Лоренсон

„... У промовисању равноправности, ми треба да оснажимо жене тако да имају више аутономије да воде своје животе.

Да би се постигли ови циљеви, неопходно је да радимо заједно на промоцији женских људских права и постизању одрживог развоја“¹

¹ Из говора *Sheikha Heja Rašed Al Kalifa* председавајућег 61. заседања Генералне скупштине УН, 12. септембра 2006. године.

Увод

Родна једнакост тема је многих емпиријских студија још од седамдесетих година, а нарочито током деведесетих година двадесетог века. У модерном друштву родна једнакост посматра се као део демократског развоја и сматра се да не може постојати ниједно друштво које тежи демократском развоју, а да не тежи и достизању родне једнакости.

Родна равноправност подразумева равноправну видљивост, оснаженост и учествовање оба пола у свим сферама јавног и приватног живота. Стратегија *Gender mainstreaming* „подразумева стратегију укључивања женских и мушких интереса и искустава у развојне програме у свим политичким, економским и друштвеним сферама, тако да је добробит за мушкарце и жене подједнака, а неједнакост није обновљена“ (УН, 1997; Савет за равноправност полова Владе Републике Србије и Мисија ОЕБС у Републици Србији, 2007).²

Институционално решавање питања родне равноправности и оснаживања жена базирано је на вишедеценијској борби за дефинисање комплекса људских права, као и људских права жена. Усвајањем Резолуције Генералне скупштине А/64/L.56, 2. јула 2010. године, на 64. заседању формирано је ново, јединствено тело УН за родну равноправност и оснаживање жена – UN Women. Овај институционални механизам спаја четири дела система УН који су се у претходном периоду на различите начине бавили питањима равноправности и положајем жена – UNIFEM (Развојни фонд УН за жене), INSTRAW (Међународни истраживачки институт за обуку и унапређење положаја жена), OSAGI (Канцеларија специјалног саветника за питања полова и унапређење положаја жена) и DAW (Одељење за унапређење положаја жена) – и фокусираће свој рад искључиво на проблеме остваривања родне равноправности и оснаживања жена, односно, унапређења њиховог положаја у свим аспектима.³ Додатни подстицај свакако је и Резолуција Савета безбедности Уједињених нација (СБ УН) бр. 1325 „Жене, мир, безбедност“, која је усвојена 31. октобра 2000. године и која указује на потребу повећања представљености жена на свим нивоима доношења одлука у националним, регионалним и међународним институцијама и механизмима за превенцију, управљање и решавање конфликта. Наглашава важност пуног и равноправног учешћа жена и њиховог присуства у свим активностима за одржавање и унапређење мира и безбедности.⁴

Најважнији помаци у погледу унапређења родног положаја жене у савременом друштву очекују се у области политике, рада и породице, и у непрекидном настојању да се избегне феномен изражен метафором „стаклени плафон“, а који се односи на невидљиве баријере које спречавају напредовање жена у организацијама заустављајући их на одређеном нивоу. Са становишта феминистичких оријентација

² Приручник за службенике и органе локалних самоуправа задужене за равноправност полова, Београд, 2007.

³ Спасић, Д., Ђурић, С. „Нови институционални механизам Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена – оснивање, значај и историјска мисија“, *Војно дело*, пролеће 2011. године.

⁴ Шарановић, Ј., Килибарда, З. (2011) „У корак са временом: Министарство одбране и Војске Србије на путу објективизације родне равноправности“.

питање учествовања жена у војсци и полицији било је питање остваривања права на једнако учествовање у свим аспектима друштвеног живота. Улазак жене у јавну сферу, освајање професија војника и полицајаца, представља остваривање политике једнаких могућности и један је од првих предуслова за родну равноправност.

Посао жене у војној професији је психофизички захтеван, често стресан и напоран и подразумева доста ускраћивања. Кроз овај рад и истраживање покушали смо да одговоримо на бројна питања и опишемо како то жене усклађују многобројне животне улоге са захтевима војне професије, чиме су биле мотивисане да „обуку униформу“, да ли имају подршку примарне или брачне/партнерске породице, како процењују своју даљу каријеру и које су најчешће предрасуде о женама у војсци са којима се свакодневно сусрећу у раду.

Историјски осврт (жене на „мушким“ функцијама)

Традиционална улога жене у војсци увек је била комплементарна улози мушкарца. Жене нису предодређене за ратнике, па су у ратовима пружале моралну подршку својим мужевима, очевима, браћи, неговале и васпитавале будуће ратнике, пружале прву помоћ рањенима и изнемоглима, ублажавале душевне патње, опскрбљивале ратнике и дејствовале са борцима на фронту.⁵ Њихова незамењива улога, од интереса за војску, била је и да обезбеде здраво потомство и да га васпитају да буде спремно да се жртвује за војничке идеале. Жене су само изузетно, у посебно тешким ситуацијама, имале улогу саборца на фронту и чим би се критично стање превладало, враћане су својим традиционалним улогама.

Међутим, одступања од правила и традиције одувек су постојала, па је вредно поменути жене у нетипичним „мушким“ улогама, успешне војсковође, али и владаре.

Међу женама које су остале запамћене по томе што су се, супротно времену у којем су живеле, бар на кратко нашле у улози војсковође и ту дужност часно обавиле, свакако је Јованка Орлеанка која је живела у 15. веку у Француској. Понесена вером у своју одабрану мисију, са неколико хиљада људи, на чијем челу је била, потукла је Енглезе и ослободила долину реке Лоаре. Много година пре нове ере, краљица Клеопатра VII успешно је предводила отпор римском освајању Египта, све док њене трупе нису отворено почеле да изражавају негодовање због тога што им командује жена. Најпознатија жена – командант античког раздобља, британска краљица Боудичеа, подигла је побуну против Рима 60. године н. е., и у томе имала значајне успехе.⁶ Неустрашиве жене, врло често су биле прерушене и бориле се под мушким именима, а њихов стварни идентитет откривао се тек приликом рањавања или на самртној постељи. Најпознатија прерушена „амазонка“ аустријске војске била је Италијанка Франческа Санагата (1776–1865) која је уместо брата уписала војну академију у Бечу, стекла официјерско образовање и 1797. године као потпоручник ступила у војну службу. Не треба заборавити ни херојске подвиге Милунке Савић, која се у Првом

⁵ Шарановић, Ј. (2006) „Жена у одбрани – од традиционалног до савременог“ Београд: ВИЗ.

⁶ Шарановић, Ј., Килибарда, З. (2011) „У корак са временом: Министарство одбране и Војске Србије на путу објективизације родне равноправности“.

балканском рату борила као Милун, борца бомбаша Марије Бурсаћ, ратног извештача Милице Стојадиновић Српкиње и многих других жена које су храбро служиле својој отаџбини. Америчка војска може се похвалити да данас броји више од 350.000 припадница лепшег пола, а први пут у 96 година дугој историји Корпуси маринаца САД добили су женског генерала, Лорету Рејнолдс на челу центра за обуку.⁷

Оружани сукоби у 20. веку оповргли су концепт да је рат посао за мушкарце, опомињући да је ратно стање подједнако и брига жена, јер кад до њега дође, не штеди ни једне ни друге.

Биолошке и психосоцијалне разлике између мушкараца и жена

Разлике, односно сличности између полова постале су предмет бројних истраживања код нас и у свету. С једне стране, циљ великог броја истраживања у периоду од 1970. до 1980. управо је био доказивање одсуства значајних разлика између мушкараца и жена, чиме је доведен у питање стереотип о доминантном и ефикасном мушкарцу наспрам субмисивне жене. С друге стране, последњих деценија прошлог века обављена су бројна истраживања чији резултати указују на специфичне биофизичке и психосоцијалне карактеристике мушкараца и жена.

У литератури се углавном наводе следећи показатељи биофизиолошке специфичности полова: мушкарци имају више сиве, а жене више беле мождане масе. Жене равномерније користе обе мождане хемисфере и могу да обрађују више информација истовремено. Женино чуло мириса је осетљивије. Срце мушкараца је већег капацитета и куца спорије, док женски полни хормон естроген боље штити срце зато што смањује ниво масти и холестерола. Капацитет плућа мушкараца већи је и до 50 одсто. Они у просеку имају 4,5 литара крви, а жене 3,6 литара, што за последицу има разлике у физичким и аеробним способностима. Жене имају више антитела због чега је њихов имунолошки систем супериорнији од мушкарчевог. Жене у просеку дуже живе, поред осталог и због тога што је базални метаболизам код мушкараца 15 одсто бржи. Другим речима, преживљавање је боље код жена. Тело жене лучи хормон релаксин, који утиче да оне боље користе своју телесну масу.⁸

Када говоримо о физичким својствима жене у односу на мушкараца, сасвим је тачно да је она у том погледу инфериорна. Посебно значајна истраживања у овој области вршена су у Великој Британији и искуствена сазнања из сва три вида британске армије објављена су у студији *Жене у оружаним снагама*.⁹ Мања висина и тежина и већи удео масног ткива у телесној грађи узрок су евидентно слабијег постигнућа жена у војничким активностима, као што су подизање терета и маршевање под оптере-

⁷ Миљкић, Б. (2011) „Униформа уместо кринолине“, часопис *Одбрана*, специјални прилог број 67 – Жене ратници, година VII, број 141, август 2011.

⁸ Костић, П. (2003) „Биолошке и психолошке разлике између жена и мушкараца“, *Психологија данас*, 2003, бр. 19.

⁹ *Women in the Armed Forces, A Report by the Employment of Women in the Armed Forces Steering Group*, Ministry of Defence of the United Kingdom, May, 2002.

ћењем. Утврђено је да су снага мишића и физичка издржљивост за око 30–60 одсто мањи код жена, због чега само један одсто жена достиже степен постигнућа уобичајен за мушкарце. Оне у просеку имају нижу општу радну способност, и да би постигле исти учинак, морају да се оптерете 25–35 одсто више него мушкарци.¹⁰ Може се закључити да су жене у морфолошком погледу мање подобне за извршавање задатака у војсци који су праћени високим ризиком од повређивања.

На основу задатака који испитују различите когнитивне способности (перцептивна брзина, визуализација, вербална флуентност итд.) добијају се значајне полне разлике – главне полне разлике у когнитивном функционисању региструју се кроз разлике у појединим интелектуалним способностима, а не кроз разлике у самој интелигенцији. Разлике обухватају (према Кимура, 2002):

- Спацијалне способности (визуоспацијална когниција);
- Математичке способности – на задацима рачунања жене су боље, док предност мушкараца расте с растом сложености проблемских задатака;
- Вербалне способности – жене постижу боље резултате на тестовима вербалног памћења;
- Перцептивне способности – жене у просеку постижу боље резултате на задацима брзог повезивања или идентификовања одређених надражаја, што се назива перцептивном брзином;
- Моторне вештине – мушкарци имају предност у задацима који захтевају покрете руке велике амплитуде, док су жене боље у задацима који захтевају fine моторичке вештине (покрети руку мале амплитуде).

Када говоримо о психосоцијалним разликама, доследне и несумњиво највеће разлике међу половима нађене су у области особина личности у ужем смислу, као што су мотивација, интересовања, прилагођеност, агресивност, пасивност, анксиозност и сл.¹¹ У истраживањима из ове области посебну пажњу заслужују она која се односе на мотиве постигнућа. У више истраживања ове проблематике добијени резултати указују да мушкарце карактерише снажнија потреба за постигнућем, самопотврђивањем и независношћу, а да је код жена израженија склоност ка послушности, зависности, породичном животу и неговању других. Мушкарци се ослањају на унутрашње потребе и стандарде успеха, док је за жене спољна подршка од веће важности. Радни напори мушкараца обично су удружени са такмичарским самопотврђивањем и испољавањима агресивности, на супрот жељи за популарношћу, прихватањем и друштвеним одобравањем, који су карактеристичнији за постигнуће жене.

У прилог физиолошких и психосоцијалних разлика између мушкараца и жена вреди споменути истраживање спроведено са студенткињама Криминалистичко-полицијске академије. Десетодневним посматрањем активности 35 студенткиња прве године током теренске обуке 2006. године на Гочу и сабирањем њихових утисака и утисака њихових старешина дошло се до закључка да су у различитим видовима обуке у отежаним условима, где је потребно психофизичко напрезање, студенткиње показале тежњу да достигну норму мушке популације. Резултати посматрања подељени су само девојкама и по-

¹⁰ Шарановић, Ј., Килибарда, З. (2011) „У корак са временом: Министарство одбране и Војске Србије на путу објективизације родне равноправности“.

¹¹ Исто, стр. 46.

стоји велика разлика у успешности савладавања задатака (велики је распон између најуспешније и најнеуспешније). Лошим резултатима допринели су велики премор, физичка неприпремљеност и страх. У односу на студенте, студенткиње за нијансу више држе до униформе, уредног ношења и чувања, а период прилагођавања на услове школовања прихватају емотивније од мушкараца, што би требало имати у виду у раду са њима.¹²

Разлике између жена и мушкараца коришћене су као оправдање за одржавање хијерархијских односа моћи, односно доприносиле су потчињеном положају жена у односу на мушкарце. Хијерархија и односи моћи производили су различите родне режими, који утичу на појединачне животе жена и мушкараца и на остваривање њихових основних људских права. Биологију не можемо победити и то не треба да чинимо, али је саввим евидентно да постоје жене које својом физичком конституцијом и снагом могу завршити и најзахтевнију физичку обуку подједнако успешно као и мушке колеге, и као таквима треба им дати шансу за улазак у војну професију и даљи напредак у каријери.

Жене у страним армијама

Статус и улога жене разликују се у националним оружаним снагама различитих земаља. Та разлика је ранијих година била израженија, али у новије време у свим војскама света расте број жена, као и број војних места на које се жене распоређују. Међутим, нису све војске света на исти начин укључивале жене у свој састав. У не тако давној прошлости амерички генерали противили су се укључивању жена у до тад искључиво мушке борбене задатке, образлажући да ће се тиме разбити „мушка повезаност“.¹³

Првобитну праксу ангажовања жена у својству професионалних војника у САД карактерисала су велика ограничења у погледу дужности које су могле обављати. Није им било дозвољено да учествују у борбама, да служе на бродовима, управљају авионима и буду претпостављене мушкарцима. Обучаване су у посебним базама, биле су подређене старешинама женама и радиле углавном као секретарице, телефонисти и у санитету. Кад је војна обавеза укинута и када се војска потпуно професионализовала, жене су биле охрабриване на масовнији улазак у војску САД, а најзначајнији моменат била је одлука, донета 1975. године, да им се омогући школовање у војним академијама. Све мере и реформе које су уследиле допринеле су томе да армија САД уђе у 21. век са 14% жена у својим редовима.¹⁴ Међутим, и даље се у оружаним снагама САД воде полемике о укључивању жена у борбене редове. Њихово ангажовање и даље прате проблеми као што су задовољавање стандарда физичке способности, сексуално узнемиравање, фамилијарност. Противници потпуне интеграције полова истичу да жене нису у стању да извршавају задатке са високим степеном физичког напрезања, односно да би њихово укључивање угрозило борбену готовост тако што би ослабила кохезија јединице (Шарановић Ј., Килибарда З., 2011).

¹² Благојевић, М. (2006), Криминалистичко-полицијска академија, „Жене у области безбедности“, часопис *Одбрана*, специјални прилог 14, октобар 2006.

¹³ Jagić, M., Jagić, D. „Uloga žene u vojnoj službi (stvarnost ili imaginacija)“, 17. ljetnja škola kineziologa Republike Hrvatske.

¹⁴ NATO, review, summer, 2001.

Ангажовање жена у војсци Велике Британије има веома дугу традицију. Крупан искорак у правцу напуштања рестриктивне политике, када говоримо о доступности ексклузивних занимања женама, представља могућност да оне постану пилоти и навигатори у ратном ваздухопловству. Стога су 1. јануара 2001. три жене пилота и 33 жене навигатора завршиле обуку. Деведесетих година 20. века РМ Велике Британије дозволила је женама да служе на површинским бродовима и у свим улогама ваздухопловних посада. Једино им због здравствених разлога није дозвољено ангажовање на подморницама и различитим пословима разминирања. Посебно је интересантно да је, упркос овој забрани, британска добротворна организација која се бави разминирањем – Mines Advisory Group (MAG), први пут у свету формирала женски тим за разминирање, који делује у Камбоџи, где је према неким проценама закопано око десет милиона мина. У овом тиму је 26 жена, тачније удовица од 20 до 35 година живота, чији су мужеви страдали од мина.¹⁵

Посебно је занимљив податак да је Израел једна од ретких земаља у којој постоји обавеза жена да служе војни рок, регулисана законом 1949. године (National Service Law) први пут у историји. Кад упознамо националну историју и историју ратовања Израела, једна оваква одлука не представља изненађујући податак. Жене герилци активно су учествовале у илегалном покрету „Nagahh“ (одбрана) и у саставу Ha-Shotem (стража) – претечи данашњих оружаних снага Израела, формираном за заштиту јеврејских насеља у Палестини. Регрутација се спроводи од 17. године, када се пролази иста процедура као и за мушкарце, и на одслужење војног рока позивају се са навршених 18 година. Од ове обавезе изузете су удате жене, мајке са децом, религиозне Јеврејке, као и оне за које се служба у оружаним снагама коси са моралним начелима. Према закону о служби жена у ОС, који је донет у јулу 2002. године, обавезни војни рок продужен је са 21 на 24 месеца (мушкарцима три године), а војне обавезнице остају до 24. године (мушкарци до 51. године). У закону се подвлачи да мајке са децом нису ослобођене обавеза у резервном саставу.¹⁶ Ипак, прича о израелској жени војнику има и другу страну – Израел је ангажовао много мање жена него мушкарца и предузео различите мере да им ограничи врсте дужности на којима могу да служе, као и напредовање које могу да остваре, што показује и податак да су до 2000. само две жене у чину пуковника достигле положај у рангу генерала.

Норвешка је прва НАТО земља у којој је женама дозвољено да служе на подморницама и да приступе свим другим борбеним дужностима од 1985. године. Данска је следила овај пример 1988. године.

Учествовање жена у мировним операцијама под окриљем УН, као један од неопходних услова за њихово ефикасно и успешно спровођење, постало је шире прихваћено тек последњих десетак година. Иако је допринос жена у мировним операцијама вишеструк (повећава се степен безбедности жена у локалним заједницама, поверење локалне заједнице у мисију расте, лакше се успоставља контакт са женском половином популације итд.), проценат жена у њима и даље је веома мали, нарочито када је реч о учествовању у полицијским и војним трупама. Највеће препреке већем ангажовању же-

¹⁵ Марковић, И. (1998) „Жене у лавиринту смрти“, *Војска*, 24. 9. 1998, стр. 26.

¹⁶ Шарановић, Ј., Килибарда, З. (2011) „У корак са временом: Министарство одбране и Војске Србије на путу објективизације родне равноправности“.

на у мировним операцијама представљају мали број жена у полицијским и војним јединицама у државама које учествују у УН мировним операцијама и родна дискриминација. Она је заснована на предрасудама и стереотипима, по којима жене немају одговарајуће психофизичке способности за адекватно обављање задатака у мировним операцијама. Уједно, то су и разлози због којих у мировним операцијама УН у којима учествују полицијске и војне јединице Републике Србије суделује веома мали број жена.¹⁷ У укупном броју војног и полицијског особља у свим УН мировним операцијама тренутно има 2%, односно 8 % жена, док их у укупном броју цивилног особља има 30 одсто. У досадашњој историји мировних операција под окриљем УН свега је седам жена било на функцији Специјалног изасланика Генералног секретара УН, односно на позицији шефа неке мировне операције (Pampell Copoway и Shoemaker, 2008).

Жене у Војсци Србије

Традиционално, војно занимање се сматра мушким, па је Војска као институција дуго била затворена за жене. Историја наше војске бележи да жене после Другог светског рата нису могле да се школују у војним школама. Прва генерација девојака на Војну академију уписана је тек школске 2007/2008. године и прва класа жена школованих официра формирана је 2011. године. Стереотипи о улози и пословима у војсци који су прихватљиви за жене због психофизичке инфериорности и даље су веома присутни.¹⁸

Осамдесетих година прошлог века у Југословенску народну армију (1983) у оквиру експерименталног укључивања жена у оружане снаге, за добровољно служење војног рока пријавило се 5.200 кандидаткиња, махом из Србије и БиХ. Већ наредне године пријавило се знатно мање – 1.500, а 1985. свега 372 девојке. У периоду од 1983. до 1985. у ЈНА је упућено 2.779 жена. Добровољни рок трајао је два месеца и 22 дана за жене војнике, а пола године за жене официре.¹⁹

У 2008. години у Министарству одбране и Војсци Србије жене су чиниле 18,05% укупног броја запослених и свега 0,6% лица у униформи – 15 официра, 29 подофицира и 127 професионалних војника (Поповић, 2008), док у МУП-у Србије жене чине свега 4,9% укупног броја запослених, односно 11,4% оперативног састава (Стојановић, 2008).

Почетком прве деценије 21. века жене су биле заступљене у свим категоријама лица на служби у тадашњој војсци (Војска Југославије и Војска Србије и Црне Горе; табела 1). Међутим, с обзиром на то да је један од услова за пријем у професионалну војну службу био одслужен војни рок или „на други начин регулисана обавеза за служења војног рока“ и да жене нису биле обухваћене обавезом служења војног рока, разумљиво је да је највише жена на служби у Војсци било у статусу цивилног лица. У то време скоро да није било жена на командним дужностима, што само по себи није доказ дискриминације, већ у току свог образовања оне нису биле у прилици да усвоје битан фонд војностручних знања, неопходних за обављање старе-

¹⁷ Одановић, Г. (2010) „Учествовање жена у мировним операцијама Уједињених нација“, Безбедност западног Балкана, тема броја: Мултинационалне операције, стр. 70–79.

¹⁸ Шарановић, Ј. (2006) Жена у одбрани – од традиционалног до савременог, Београд, Војноиздавачки завод.

¹⁹ Часопис *Одбрана*, специјални прилог 67, година VII, бр. 141, август 2011.

шинских дужности и било је логично да се на њима ангажују тек у изузетним случајевима.²⁰ Школовање жена официра свакако ће позитивно утицати на пораст тренда командних дужности које ће обављати жене.

Табела 1 – Преглед процентуалне заступљености жена у категоријама кадра Војске

Пол	КАТЕГОРИЈА КАДРА								УКУПНО	
	Официри		Подофицири		ПВ по уговору		Цивилна лица			
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
Женски	17	0,20	31	0,28	165	2,83	6.705	49,66	6.918	17,81
Укупно	8.466		11.058		5.822		13.502		38.848	

Први велики конкурс за жене професионалне војнике објављен је 2008. године. Пријавило се више од 200 девојака, а њих 97 прошло је први селекциони круг. Добровољно служење војног рока за жене ступило је на снагу 2011. године. У септембарском упутном року, пријавило се 1.514 кандидата, од којих 92 жене.²¹ Да би биле примљене на обуку за професионалне војнике и стекле квалификацију за обављање одређених послова у Војсци Србије у статусу професионалног војног лица, жене треба да: испуне опште услове конкурса, да буду здравствено способне, да добију прелазну оцену на тестовима психолошке селекције и да испуне одговарајућу безбедносну проверу. За разлику од мушкараца оне нису обавезне да пре упућивања на обуку за професионалне војнике одслуже војни рок (ни ранијих година нису биле обухваћене том обавезом). У првој половини 2010. године, кроз четири циклуса обуке за професионалне војнике прошло је 2.305 кандидата, од чега су 353 (15%) биле жене. Њихова пролазност на курсу била је изузетно велика (98%) и за један одсто већа од пролазности мушкараца. Према евиденцији са обуке, жене у просеку постижу боље резултате од мушкараца при усвајању теоретских знања, на провери физичке способности (према критеријумима које важе за жене), у садржајима стручно-специјалистичке обуке и у овладавању радњама које захтевају прецизност и концентрацију. С друге стране, слабије су од мушкараца у усвајању садржаја тактичке обуке, на гађањима из пешадијског оружја и из стројеве обуке (Шарановић, 2011).

Данас Војска Србије има 17 жена официра, 33 жене подофицира, више од 820 жена професионалних војника, 1.100 запослених као цивилна лица,²² што чини нешто мање од осам процената у односу на укупан број професионалних припадника Војске.

Радно место жене у војсци

Када говоримо о борбеној готовости и родној равноправности, у свим земљама света намећу се питања која се тичу радних места у војсци на која треба постављати жене, који су то послови у војсци које би жене могле да обављају подједнако

²⁰ Шарановић, Ј., Киљбарда, З. (2011) „У корак са временом: Министарство одбране и Војске Србије на путу објективизације родне равноправности“.

²¹ Часопис *Одбрана*, година VII, бр. 144, септембар 2011. године.

²² Ауторка овог текста је запослена као психолог – цивилно лице у ВС.

успешно као мушкарци и да ли жене треба укључивати у директна борбена дејства. Да би се женама обезбедили адекватни услови рада у оквиру униформисаног састава војске и полиције, потребна су извесна финансијска улагања, која повећавају текуће трошкове (посебан смештај, услови и опрема за жене у току обуке, школовања и рада у војсци и полицији). Ово је и најчешћи аргумент оних који су против пријема жена у униформисани састав војске и полиције.²³

Свакако да се повећањем броја жена у војсци ширило и поље њиховог рада. Заливски рат из 1991. године (сукоб између Ирака и коалиционих снага приближно тридесет држава под мандатом Уједињених Нација и вођством САД)²⁴ створио је огромну потребу за додатним људством, што је довело до укидања забране учешћа жена у ваздушним борбеним операцијама и служења на ратним бродовима. Током свог мандата председник Клинтон је омогућио женама да обављају више од 90 одсто послова у свим војним службама. После одобрења Конгреса, прве жене у америчке подморнице дошле су почетком 2012. године.²⁵

Прописи америчких оружаних снага о ангажовању жена на фронту утврђени су 1994. године и дозвољавају женама да буду ангажоване у свим војним службама, осим у копненим јединицама које непосредно учествују у борбеним акцијама. Међутим, ратови у Ираку и Авганистану су све променили. У њима су се жене први пут бориле раме уз раме с мушкарцима током дугих периода, излажући се истим опасностима. На овим ратним подручјима живот је изгубило 125 Американки.

Лора Браудер, професор на Универзитету у Ричмонду, у склопу истраживања за своју књигу „Кад се Џени враћа кући марширајући“ (“When Janey comes marching home: stories of American women at War“, 2010)²⁶ разговарала је са 52 жене војника, а закључак до којег је дошла је да задаци које оне обављају подразумевају и такве неоспорне борбене активности, као што су обезбеђивање артиљеријске заштите за конвоје и издавање наређења за нападе. На неколико њих била је отворена ватра из минобацача или су налетеле на бомбе постављене поред пута. Жене све више обављају кључне послове које мушкарци не могу да извршавају, што се пре свега односи на прикупљање обавештајних података међу ирачким и авганистанским женама. Оне проводе време по селима у Авганистану тражећи залихе оружја и прикупљајући информације о побуњеницима.

Искуство ратовања није свуда било исто, али је неминовна чињеница да ниједан рат није прошао без активног учествовања одређеног броја жена, било да им се за ту жртву одало јавно признање или не. У условима екстремног насиља, жене које су постале борци ту одлуку донеле су реагујући на непосредне околности и ослањајући се на инстинкт преживљавања. Распад Југославије праћен је оружаним сукобом, а у борбу су се укључивале и жене. Током 1995. Војска БиХ бројала је 5.360 жена војника на разним војним позицијама дуж територије која је била под њеном контролом.²⁷ Студија

²³ Антонијевић, З. (2011) „Учествовање жена у сектору безбедности – феминистички концепт“, Безбедност западног Балкана, бр. 19, јануар–април 2011. године.

²⁴ http://sh.wikipedia.org/wiki/Zaljevski_rat

²⁵ Часопис *Одбрана*, Жене у борбеним акцијама, година VII, бр. 129, фебруар 2011. године.

²⁶ <http://janeycomeshome.com/book.html>

²⁷ <http://www.plbih.info>15.5.2010>.

рађена са женама борцима и анализа интервјуа показала је да је придруживање војсци представљало реакцију на непосредно насиље, а да је основни мотив био *заустављање рата, стицање слободе и повратак уобичајеном начину живота*. Неке интервјуисане жене прикључиле су се војсци због одређених личних мотива заснованих на поимању рата као неправде, а било је и случајева да су се читаве породице прикључиле војсци, нарочито уколико су им куће биле на првој борбеној линији.²⁸

Истраживање које је реализовао Институт ратне вештине имало је за циљ да идентификује послове, тачније врсте послова у војсци на којима би жене требало првенствено да се ангажују.²⁹ Било је занимљиво сазнати који су то послови у војсци које би жене могле да обављају подједнако успешно као мушкарци, које би послове најрадије обављале и да ли су исказане преференције жена у сагласности са њиховим могућностима? Узорак испитаника чинили су официри, слушаоци командно-штабног и генералштабног усавршавања на Војној академији (250 испитаника), жене професионална војна лица и трупни психолози на служби у Војсци (200 испитаника). Највећи степен подударности процена мушкараца и жена односи се на послове које су испитаници означавали као потпуно примерене женској природи (послове које би жене могле да обављају „једнако успешно као и мушкарци“), као и на послове које женама не би требало поверавати (које оне „ни у ком случају нису у стању да обављају“ једнако успешно као мушкарци). Ако се посматра шта би жене волеле да раде и шта могу успешно да раде, онда се као подручје њиховог приоритетног ангажовања препознају: а) техничко одржавање и снабдевање, б) контрола саобраћаја, в) опслуживање софистицираних техничких средстава и г) послови обезбеђења објеката и средстава. Послови у војсци који женама најмање одговарају, било због процене да не би могле у потпуности да одговоре на постављене захтеве, било због тога што за њих нису заинтересоване, гласе: а) послови који захтевају висок степен физичког напрезања, б) послови који се обављају у свим временским и теренским условима, в) послови опасни по здравље и г) послови са високим степеном личне и командне одговорности. Закључци овог истраживања указују да мушкарци уопште имају позитиван став према већем ангажовању жена у војсци, али сматрају да није реално да им све дужности буду доступне. Чак ни жене нису уверене да би биле у стању да замене мушкарце на свим пословима у војсци и не очекују да са њима у потпуности буду изједначене. Из наведених редова произлази да је могуће знатно веће ангажовање жена у војсци, али не и њихова равномерна заступљеност у свим родовима, те жене не би требало доводити у ситуацију да се такмиче са мушким колегама на пословима који не одговарају њиховој физичкој конституцији, већ их треба охрабривати да заједничким снагама извршавају професионалне задатке који се пред њих постављају. Стручњаци ипак истичу да су жене, због карактерних и социјалних особина, као и изражених способности запажања, најбоље као ратни преговарачи и обавештајци.³⁰

²⁸ Hadžiahmić, L. (2010) „Žene borci u odbrani Sarajeva: akteri ili žrtve”, MA. CIPS: Univerzitet u Sarajevu.

²⁹ Килибарда, З. (2006), Факултет безбедности, часопис *Одбрана*, специјални прилог број 14, истраживање Института ратне вештине.

³⁰ Милџић, Б. (2011) „Униформа уместо кринолине”, часопис *Одбрана*, специјални прилог број 67 – Жене ратници, година VII, број 141, август 2011.

Када се процењују потребе и могућности веће заступљености жена на традиционално мушким пословима, свакако треба имати у виду резултате истраживања особености женске популације и разлика између мушкараца и жена у погледу њихових биофизичких и психосоцијалних карактеристика. У војсци нема забрањених места за жене, али има формацијских места у борбеним јединицама која захтевају огромна психофизичка напрезања која женама нису својствена, што и потврђују искуства и поменути резултати бројних истраживања.

Место и улога жене у породици

Традиционално схватање улоге жене у породици готово увек подразумева жену као пасивно биће, инфериорно у односу на мушкарца, у литератури описивано као мајка и домаћица. Према програмским контрастно концепираним „полним особеностима“ мушкарца је природа предодредила за јавно, а жену за домаће подручје живота. Усуд и способност упућују мушкарца на друштвену, а жену на приватну продукцију (Наузен К, 1976).³¹ Жена се углавном дефинише преко брака и породице, а брак и породица, опет, преко жене.

Ову поделу снажно су критиковале феминисткиње, указујући на то да нема ничег природног у вези са овом поделом и да жене нису биолошки одређене, већ су гурнуте у улоге које се културолошки очекују од њих.³² Савремена феминистичка теорија, али и пракса, померила је своје тежње ка поништавању разлика између родова, коју је заступао либерални феминизам кроз борбу жена за остваривање елементарних људских права, ка концепту уважавања разлика које утичу на различит положај жена и мушкараца, пре свега у сфери рада, образовања и политичког деловања.³³

У 18. веку девојке су се и даље образовале код куће, у имућним породицама уз помоћ кућних учитеља и гувернанти, али најчешће сукцесивним преузимањем кућних послова по узору на мајку. У изузетним случајевима економске нужде, грађанске жене могле су ван куће да се запосле само на подручју васпитања и неге, које је сматрано примереним жени и блиско породици, док је државна служба била резервисана искључиво за мушкарце.³⁴ Овако традиционално дефинисане улоге супружника за последицу су имале, у годинама које су следиле, родно засновану неједнакост у подели рада у кући.

Делимичним уласком у сферу јавног друштва и запослења жене су добиле прилику да остварују приход независно од својих родитеља или мужева. Поседовање личних примања женама је дало већу слободу кретања, осећај веће моћи и много већу независност него што су то имале као домаћице. Модел хранитеља породице, где је мушкарац посматран као круцијална фигура и онај који доноси новац у кућу, мења се укључивањем жена у радни миље (Кривокапић, 2009). Дакле, поред мушкарца као традицио-

³¹ Милић, А. (1988) „Рађање модерне породице“ (социолошка хрестоматија), Прво издање, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.

³² Giddens, A., Griffiths, S. (2006) *Sociology* (5th ed.). Malden: Polity Press.

³³ Антонијевић, З.: „Учествовање жена у сектору безбедности – феминистички концепт“, *Безбедност западног Балкана*, бр. 19, јануар–април 2011. године.

³⁴ Милић, А. (1988), *Исто*, стр. 223–225.

налног хранитеља породице данас имамо све више жена хранитељки породице. То је један од начина стварања породичног баланса, где се мушкарац на изванредан начин враћа породици и где се код њега развија већи степен одговорности за домаћинство и васпитање деце. Промене у систему бриге око детета у породици последица су реорганизације родитељских обавеза према деци, тј. преформулација бриге о детету од оне када је то била посебна обавеза мајки, као и укључивања бриге о детету као елемента којим се мери родни баланс (Leira, 2002). Захваљујући овим променама намеће се очигледан закључак да жене више нису одговорне само за репродуктивни задатак, већ преузимају одговорност и за своју породицу и за друштво уопште.

Жене данас увелико раде ван куће у свету који не припада само мушкарцима, Мужеви/партнери обављају кућне послове, укључујући и оне који традиционално нису за мушкарце, те је граница између рада и слободног времена за мушкарце постала мање одређена. Данас, у модерном свету науке и технологије, не постоји, или барем не би требало да постоји, ниједна врста кућних послова резервисана искључиво за жене. Међутим, резултати бројних истраживања показали су да подела рада у домаћинству између партнера има тенденцију да буде релативно традиционална. Чак и код парова вишег нивоа образовања и са егалитарнијим родним идеологијама кућни послови се и даље у великој мери расподељују у складу са традиционално одређеним родним улогама (Blair и Lichter, 1991). Нађено је да жене смањују своје време у кућном раду као одговор на властиту запосленост, те у релативном односу рада жена и мушкараца у породицама у којима су оба партнера запослена мужеви раде релативно више послова, али не зато што раде више, већ због тога што њихове, запослене, жене смањују своје учешће (Берардо и др., 1987, према Thompson и Walker, 1989).³⁵

Женска еманципација постала је компликовано питање, јер су жене морале да усклађују своје образовање, посао и традиционалне, патријархалне породичне обавезе.

Резултати истраживања

Добра физичка спремност, специфични психолошки профил, сналажење у тимском раду и способност командовања у систему одбране годинама су се подразумевали само за мушкарце. Шта за жене значи војни позив, како се сналазе у униформи, које су најчешће предрасуде о женама у војсци, како виде своју каријеру, како су се прилагодиле и како су прихваћене у радном и приватном окружењу, а нарочито како успевају да ускладе многобројне животне улоге, ауторка рада покушаће да прикаже кроз резултате квалитативног истраживања које је спровела са женама у униформи Војске Србије.

Истраживање је реализовано у јануару 2012. године, а узорак је чинило 17 жена професионалних припадника Војске Србије. Упитник конструисан за потребе истраживања је анониман, садржи 25 ајтема, комбинованог је типа (питања су отвореног и затвореног типа) и пружа испитаницима могућност да изнесу сопствени став и лично искуство.

³⁵ Тошић, М.: *Подела рада, квалитет брака и родна идеологија*, Филозофски факултет у Београду, 2010.

Узорак од 17 жена професионалних припадника ВС чине 3 жене подофицира и 14 жена у статусу професионалних војника, старости од 20 до 43 године и по овом критеријуму можемо их поделити у четири категорије:

- а) испитанице старости од 20 до 25 година, укупно 5 (30%),
- б) испитанице старости од 25 до 35 година, укупно 7 (41%),
- в) испитанице старости од 35 до 40 година, укупно 4 (23%),
- г) испитанице старости преко 40 година, укупно 1 (6%).

Када као критеријум груписања узимамо ниво образовања, добијамо следећу слику: највећи проценат испитаница има средње четворогодишње образовање (88%), једна испитаница средње трогодишње образовања, а само једна испитаница високо стручно образовање. У ланцу командовања подређене су старешинама, тј. мушким колегама и ниједна од анкетираних жена није на командној дужности, јер њихова формацијска места не спадају у категорију командних дужности.

Брачни статус испитаница није кохезиван, у брачној заједници су три жене (18%), осам жена (47%) није удато, али има сталну везу, пет жена (29%) такође није удато и нема сталну везу, а разведена је само једна испитаница. У улози мајке остварило се пет испитаница.

Број година проведених у „војничким чизмама“ и претежно мушком колективу је различит, од једне године до 24 година радног стажа. До две године у војној служби је седам испитаница – све су професионални војници (41%), до три године радног стажа има шест испитаница (35%), девет година у служби су две испитанице (12%), једна испитаница ради 18 година, док најстарија „по стажу“ броји 24 године у служби. Мотиви да ове жене постану војници и конкуришу за радна места у ВС, различити су, а највећи број анкетираних навео је да је то због љубави према војној професији и униформи уопште – седам испитаница, 41 одсто. Друга група анкетираних такође 41%, то образлаже као потребу за послом уопште, за сигурном егзистенцијом и радним местом, као и здравственим осигурањем, а само 18% жена као свој највећи мотив да се опроба у војној професији наводи „изазов, интересантност, зато што је то несвакидашњи посао за жене, авантуризам, прилика да се опроба у екстремним спортовима (падобранство, роњење)“. Интересантно је споменути да у страним армијама занимљивост посла није јак разлог за опредељење жена да обуку униформу. Приоритет у односу на овај разлог имају плата и очекивана радна атмосфера. На пример, разлог опредељивања жена у Холандији за професионалну војну службу је, пре свега, висина плате (80%), затим радна атмосфера (61%) и тек на трећем месту интересантност посла са свега 48% случајева (Шарановић, Ј., Килибарда, З., 2011).³⁶

Приликом доношења одлуке да конкуришу и започну радни однос у Војсци Србије 82% испитаница изјавило је да су у потпуности имале подршку примарне породице, а само 18% да је та подршка била делимична. Подршка (позитиван став) брачне породице или тадашњег партнера (мисли се на период конкурисања) даје позитивну слику, 35% анкетираних је имало потпуну подршку, једна испитаница је имала делимичну подршку, а једна испитаница каже да је подршка тадашњег партнера изостала због „запослења у мушком колективу“. Потпуно позитиван став према послу којим се баве жене из нашег узор-

³⁶ Фритс Јансен, предавање на тему: Менаџмент људских ресурса у оружаним снагама Холандије, на курсу *Serbian-Montenegrin Armed Forces Course – SMAFC-4*, одржаном у периоду од 8. до 29. 6. 2005. године у организацији Одбрамбеног колеџа Холандије.

ка има 65% њихових садашњих партнера/супружника, док делимично позитиван став и подршку изражава 23% партнера. Посао професионалног војника подразумева бројне задатке и активности, дежурства, одлазак на терене, прековремени рад, а у неким јединицама и одлазак на падобранске скокове. Све то је и у опису ангажовања и професионалног војника женског пола. Испитанице су описивале и став своје породице или партнера о набројаним специфичностима занимања и добили смо следеће показатеље:

а) „породица ме подржава у сваком погледу“ написало је 76% анкетираних,

б) две испитанице су навеле да постоји разумевање од стране чланова породице, али и бојазан од повређивања,

в) једна испитаница је навела да је разумевање породице само у почетку изостало,

г) једна испитаница је навела да чланови њене породице „негодују“ када је на дежурствима или на терену, тј. када дуже одсуствује од куће.

Савремену породицу карактерише другачија расподела кућних обавеза међу члановима породице, него што је то био случај код „традиционалних“ породица, а делом је условљено већом запосленошћу жена. Каква је расподела послова у кући и да ли жене имају помоћ од стана чланова својих породица у обављању послова који су традиционално женски, покушали смо да сазнамо и у овом истраживању. Резултати су позитивни у „корист жена“. Највећи проценат анкетираних (65%) изјавио је да све кућне послове (кување, сређивање стана, набавка намирница, пеглање) обављају сви чланови породице (или заједно са партнером са којим живе) у зависности од договора, док традиционално „мушки посао“ – ситне поправке у кући углавном обављају мушки чланови породице. Испитанице које живе саме (12%) све наведене кућне послове обављају самостално. Можемо закључити да традиционална подела кућних послова на „мушке“ и „женске“ овде није уочена и да жене из нашег узорка генерално имају подршку својих укућана у подели „рада код куће“, што свакако позитивно утиче на њихово психофизичко стање, а у корелацији је са професијом која је психофизички захтевна.

Укупно 53% анкетираних жена изјавило је да у потпуности успева да усклади своје радне обавезе са приватним обавезама, док нешто мањи проценат – 47% каже да то успева само делимично. Као главне разлоге наводе: честа дежурства и прековремени рад (41%) и касни долазак са посла због удаљености места становања од радног места (6%). Позитивно је истаћи да три испитанице које имају децу наводе да у потпуности успевају да ускладе своје радне обавезе са приватним, ако знамо да је брига око деце подједнако захтевна као и задаци које намеће војна професија.

Неретко се поставља питање како мушке колеге реагују у стварним, свакодневним условима на жену колегу која је једнака или чак боља од њих у обављању постављених задатака. Исто питање поставили смо и женама професионалним припадницима војске. Четрнаест испитаница (82%) у потпуности сматра да подједнако успешно извршава своје радне задатке као и мушке колеге, док само три испитанице (18%) свој рад оцењују као делимично успешан, у зависности од врсте посла. Приликом одржавања једног скупа marinaца у Северној Америци, поред предавања постављена су им питања о женама у војсци. Мушкарци (маринци) жене су описивали у стереотипима, осим једне, за коју су тврдили да је стварно сјајна. Како би била „једна од њих“, та жена војник морала се дистанцирати од осталих жена у јединици. Анализа војника ангажованих у операцији на Косову показала је скоро сличне резултате.³⁷

³⁷ Jagić, M., Jagić, D. „Uloga žene u vojnoj službi (stvarnost ili imaginacija), 17. ljetnja škola kineziologa Republike Hrvatske.

На питање „Да ли сматрате да сте у неким ситуацијама више заштићене у односу на мушке колеге (нпр. приликом расподеле тежих и лакших послова, ризичних и мање ризичних ситуација)?“ 12% анкетираних се у потпуности слаже, 59% делимично, а 29% се нимало не слаже и сматра да жене нису поштеђене тежих послова приликом радног ангажовања и да „оне које су физички спремне могу поднети све као и мушкарци“. У Великој Британији женама није дозвољено да службују у подморницама, јер су на нуклеарни погон, због чега дуго остају испод површине без изроњавања, при чему се повећава доза примљеног озрачења, што угрожава здравље посаде.³⁸

На постављено питање „Како тумачите разлике у могућностима напредовања и расподеле дужности у будућности у својој професији у односу на мушке колеге?“ добили смо занимљиве резултате:

а) 29% анкетираних изјавило је да су мушкарци у предности кад је у питању напредовање у служби,

б) 35% сматра да нема разлике у половима приликом професионалног напредовања,

ц) 12% каже да је напредовање тренутно у корист мушкараца, али ће у будућности бити равноправније,

д) 6% такође сматра да ће у будућности бити равноправније, али да су мушке колеге спремније да помогну једни другима у односу на женске колеге (мењање дежурства и сл.),

е) 18% не размишља о овој теми.

Можемо закључити да разлике у напредовању ипак постоје и да то жене у својству професионалних припадника опажају, било да је то реална слика или њихов субјективни доживљај. С обзиром на то да је пријем жена у војне редове релативно „млад подухват“ треба времена да се родна равноправност у овој области развије на прави начин и добије свој пуни значај.

У теоријском делу рада треће питање посвећено је разматрању биолошких разлика између мушкараца и жена, и као важна тема обрађена је и у склопу истраживања. Тако 12% испитаница сматра да их одређене биолошке разлике веома ограничавају у извођењу обуке и обављању радних задатака у односу на мушке колеге, 82% сматра да их те разлике делимично ограничавају, а само једна испитаница сматра да нема ограничавања у морфолошком погледу. Као разлоге наводиле су: физичку снагу, теже подношење лоших временских услова на теренима, то да су жене по природи осетљивије, здравствене разлоге. Највећи проценат жена – 53% као главно биолошко ограничење види менструални циклус. Резултати бројних истраживања о биофизичким разликама којима се располаже не омогућавају изрицање експлицитног закључка у вези са тим у којој мери нередован циклус представља ризик по здравље и колико болне менструације стварно умањују успешност на послу. Ипак, резултат нашег истраживања указује да код неких жена постоји значајан утицај менструалних и предменструалних симптома на радни учинак.

Када се каже војска, једна од првих асоцијација јесте униформа. Увођењем жена у војну службу поред бројних питања и проблема са којима се систем суочавао, и још увек се суочава, јавља се и питање одевања жена професионалних припадника. По оценама анкетираних жена резултати нису позитивни и указују да је овом

³⁸ Women in the Armed Forces, A Report by the Employment of women in the Armed Forces Steering Group, Ministry of Defence of the United Kingdom, May 2002.

проблему посвећено најмање пажње, јер чак 13 жена (76%) оцењује да униформа и борбена опрема нису дизајниране у складу са женском конституцијом и не одговарају потребама женске популације. Као најчешће проблеме наводе: превелику униформу, кројену по конституцији мушкараца; недостатак малих бројева обуће; превелику и претешку борбену опрему за женску телесну конституцију, панцир који је превелико оптерећење за женске груди уколико се носи дужи временски период. Све ово потврђује и чињеница да стандардна опрема припадника специјалне јединице у зависности од задатка тежи и 15–50 килограма, а обухвата маскирну униформу са дигиталном шаром, шлемове, визире, панцире, борбене прслуке с панцирним плочама, штитнике, уређаје везе и средства за АБХ заштиту.³⁹ Да се све армије света суочавају са истим проблемом, сведочи и податак да је у британској војсци још 1999. године истакнут проблем дизајнирања грудњака који би истовремено били атрактивни и удобни за ношење.

Учешће жена у сектору безбедности и на одговорним функцијама у њему зависи од тога каква је заштита од потенцијалне дискриминације омогућена. Сексуална узнемиравања, мала процентуална заступљеност, потцењивање колега, ограничене могућности напредовања, стереотипи о класичном „мушком“ послу, само су неки од проблема са којима се жене сусрећу. Предрасуде са којима се анкетирани жене најчешће сусрећу у свом радном окружењу су следеће: да су мање способне од мушких колега за обављање задатака – 29% („врло често се генерализујемо као *те* жене без обзира на индивидуалне способности и професионална остварења“, „мушкарцима би сметало када би жена обављала било коју командирску дужност“, „жене не припадају овде и уопште не треба да носе униформу“); физички су слабије од мушкараца – 23%; војну професију бирају како би пронашле брачног партнера – 29 одсто. Закључујемо да стереотипије и даље постоје и да у будућности треба заједничким снагама радити на уклањању оваквих закључака и стварању позитивне климе у прихватању родне равноправности.

За крај, жене су упитане како „виде“ своју даљу каријеру у Војсци Србије. Чак 65% је изјавило да је то узлазна путања, са жељом да се стручно усавршавају и напредују, 18% не размишља о својој каријери, а 12% „не види“ своју даљу каријеру, не наводећи образложење. Такође, 65% анкетираних сматра да ће се у будућности интензивирати пријем жена у професионалну војну службу и проширити подручје њиховог радног ангажовања, а 35% се делимично слаже са том тврдњом, што упућује на поруку жена да ће се у будућности и даље „бавити мушким послом“.

Закључак

Војска Србије је у 21. век ушла са карактеристикама радне средине у којој је присутна подела улога на мушке и женске, иако не у некадашњој драстичној дискриминаторској варијанти. Резултати бројних истраживања указују да је исти третман у пословима војне професије са мушкарцима, последња ствар коју жене желе и на коју су спремне.

³⁹ „Арсенал савременог специјалца“, Часопис *Одбрана*, година VIII, бр. 152, јануар 2012.

Резултати овог истраживања начелно показују позитиван став жена према војној професији и њиховом будућем раду и ангажовању. Њихов мотив је „љубављу“ према том позиву, али и реални егзистенцијални мотиви. Оне релативно успешно усклађују своје радне и животне улоге, суочене са бројним ограничењима и стереотипима, али са вером у уплив родне равноправности у све поре друштвеног система.

Пол не би требало узимати као критеријум приликом селекције, напредовања, отпуштања са посла, образовања, нарочито не у неком од видова дискриминације. Као критеријум треба узети нечије способности, јер индивидуалне разлике превазилазе и увек ће превазилазити полне разлике.

Литература

1. Антонијевић, З.: „Учествовање жена у сектору безбедности – феминистички концепт“, *Безбедност западног Балкана*, бр. 19, јануар-април 2011, Београд
2. Благојевић, М.: „Жене у области безбедности“, часопис „Одбрана“, специјални прилог 14, октобар 2006, Београд
3. Blair, S. L., & Lichter, D. L.: Measuring the division of household labor. *Journal of family issues*, Vol.12, 91–113, 1991.
4. Giddens, A., Griffiths, S.: *Sociology* (5th ed.), Malden, Polity Press, 2006.
5. Грубишић, Н.: „Жене мушке енергије“, *Војска*, 2. март, стр. 32. Београд, 1995.
6. Hadžiahmić, L.: *Žene borci u odbrani Sarajeva: akteri ili žrtve*, МА. CIPS: Univerzitet u Sarajevu, 2010.
7. Хедрих, В.: „Посао и породица: досадашња истраживања, теоријски приступи и схватања“, Монографија *Породица и посао, изазови и могућности*, Филозофски факултет у Нишу, Група за психологију, Ниш, 2006.
8. Holm, J.: *Women in the military*, Ballantine books, New York, 1993.
9. Jagić, M., Jagić, D.: *Uloga žene u vojnoj službi (stvarnost ili imaginacija)*, 17. ljetnja škola kineziologa Republike Hrvatske
10. Килибарда, З.: часопис *Одбрана*, специјални прилог број 14, истраживање Института ратне вештине, Београд, 1993.
11. Kimura, D.: „Human sex differences in cognition: Fact, not predicament“. *Sexualities, evolution and gender*, Simon Fraser University, BC, Canada, 1993.
12. Кривокапић, Н.: „Родни баланс – једнака права за једнако учешће“, *Социолошка луча*, III/2, 2009.
13. Костић, П.: „Биолошке и психолошке разлике између жена и мушкараца“, *Психологија данас*, бр. 19, 2003.
14. Марковић, И.: „Жене у лавиринту смрти“, *Војска*, 24. 9. 1998, стр. 26, Београд, 1998.
15. Милић, А.: *Рађање модерне породице* (социолошка хрестоматија), Прво издање, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1988.
16. Милић, Д.: „Жене у полицији и родна равноправност“, *Ревизија за безбедност*, вол. 4, бр. 4, стр. 326–336, Београд, 2010.
17. Миљевић, Б.: „Униформа уместо кринолине“, часопис *Одбрана*, специјални прилог број 67 – Жене ратници, број 141, август 2011, Београд

18. Одановић, Г.: „Учествовање жена у мировним операцијама Уједињених нација“, *Безбедност западног Балкана*, тема броја: Мултинационалне операције, стр. 70–79, Београд, 2010.
19. Петрушић, Н., ур.: *Путеви остваривања родне равноправности и једнаких могућности – од идеје до праксе – Приручник за службенике и органе локалних самоуправа задужене за равноправност полова*, Савет за равноправност полова Владе Републике Србије и Мисија ОЕБС у Републици Србији, стр. 15–24, Београд, 2007.
20. Поповић, Ђ.: „Војска – заступљеност жена“, Хаџић, М. и др. *Годишњак реформе сектора безбедности*, ЦЦВО и Данграф, Београд, 2008.
21. Спасић, Д., Ђурић, С.: „Нови институционални механизам Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена – оснивање, значај и историјска мисија“, *Војно дело*, пролеће/2011, Београд, 2011.
22. Тошић, М.: *Подела рада, квалитет брака и родна идеологија*, Филозофски факултет у Београду, Београд, 2010.
23. Шарановић, Ј.: *Жена у одбрани – од традиционалног до савременог*, ВИЗ, Београд, 2006.
24. Шарановић, Ј.: „Родна равноправност у Војсци Србије – између диктата прошлости и изазова будућности“, *Војно дело*, вол. 63, бр. 1, стр. 108–135, Београд, 2011.
25. Шарановић, Ј.: „Допринос Војске Србије афирмацији родне равноправности у сектору безбедности“, *Ревизија за безбедност*, вол. 4, бр. 4, стр. 307–325, Београд, 2010.
26. Шарановић, Ј., Килибарда, З.: *У корак са временом: Министарство Одбране и Војске Србије на путу објективизације родне равноправности*, Београд, 2011.
27. Шарановић, Ј., Марчек, Ј., Килибарда, З.: *Обим и модалитети ангажовања жена у савременим армијама*, Институт ратне вештине, Београд, 2005.
28. Витерс, А., Скот, К. Н.: „Жене у Вест Поинту“, *Војно дело*, бр. 3, стр. 165, Београд, 1979.
29. „Арсенал савременог специјалца“, *Часопис Одбрана*, година VIII, бр. 152, јануар 2012, Београд.
30. *Часопис Одбрана*, специјални прилог 67, година VII, бр. 141, август 2011, Београд.
31. *Часопис Одбрана*, година VII, бр. 144, септембар 2011, Београд.
32. „Жене у борбеним акцијама“, *Часопис Одбрана*, година VII, бр. 129, фебруар 2011, Београд.
33. *Women in the Armed Forces, A Report by the Employment of women in the Armed Forces Steering Group, Ministry of Defence of the United Kingdom, May 2002.*